

Нагорна М. М.,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(Ужгород, Україна), E-mail: visnukDNU@i.ua

АНАЛІЗ РІЗНИХ ВИМІРІВ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ТА РІВНІВ ДЕМОКРАТІЙ В СУСПІЛЬСТВАХ, ЩО ТРАНСФОРМУЮТЬСЯ

Анотація. У даній статті подана загальна характеристика різних вимірів соціально-політичної трансформації в суспільствах, що трансформуються. Виявлено, що саме трансформація систем державного управління, обумовлена процесами глобалізації та європейської інтеграції, поставила під сумнів існуючий режим державного устрою та систему місцевого самоврядування. Автором було досліджено, що в ХХ ст. для більшості країн Західної Європи та Радянського Союзу вирішальна роль вертикалі правлячих комуністичних партій нівелювала будь-які ознаки місцевого самоврядування, а отже, на конституційному рівні був відсутній чіткий розподіл між центральними органами державної влади та органами влади адміністративно-територіальних одиниць.

Без сумніву, сучасні системи місцевого самоврядування та адміністративно-територіальний устрій країн Європи беззаперечно сформувалися як результат розвитку національних держав за умов демократизації, урбанізації та переходу до правової системи стримувань і противаг. Саме на такі класичні етапи переходу до демократичного політичного режиму і робиться автором акцент на шляху до побудови повноцінного місцевого самоврядування.

Ключові слова: демократія, соціально-політичні трансформації, місцеве самоврядування, лібералізація, демократизація, консолідація.

Постановка проблеми. Загальновідомою ознакою для більшості країн у третьому тисячолітті є пошук шляхів соціально-політичної, економічної, правової та духовної трансформації. І серед пріоритетів їхніх інтересів є розвиток місцевого самоврядування. Але для того аби зрозуміти логіку прагнення країн нинішнього тисячоліття до побудови повноцінного місцевого самоврядування як ознаки демократії повернімося трохи у минуле, історію ХХ ст. Саме в цей період характерним для більшості країн Західної Європи та Радянського Союзу був режим із жорстко централізованою політичною системою, яка нівелювала будь-які ознаки демократії [21]. Та саме трансформація систем державного управління, обумовлена процесами глобалізації та європейської інтеграції, а саме утворенням та розвитком Європейського Союзу, поставила під сумнів існуючий режим державного устрою та систему місцевого самоврядування ХХ ст. Чому? Тому що вирішальна роль вертикалі правлячих комуністичних партій нівелювала будь-які ознаки місцевого самоврядування, а отже, на конституційному рівні був відсутній чіткий розподіл між центральними органами державної влади та органами влади адміністративно-територіальних одиниць [4, с. 23–24]. Звичайно така ідеологія ХХ ст. витіснялася спробою створити державу «загального добробуту» як реакцію/відповідь на потреби тогочасного суспільства. Тому сучасні системи місцевого самоврядування та адміністративно-територіальний устрій країн Європи беззаперечно сформувалися як результат розвитку національних держав за умов демократизації, урбанізації та переходу до правової системи стримувань і противаг [20].

Актуальність проблеми. На сьогоднішній день ця тема як ніколи є актуальною, в першу чергу, для молодшої Української держави, яка взяла курс до європейської інтеграції. Практика показала, що трансформаційні процеси політичного, економічного та соціально-культурного характеру, що розпочалися у посткомуністичних країнах стали в подальшому наймасштабнішим етапом переходу до демократії у світі. І в результаті успішного здійснення демократичного

транзиту у більшості країн Центрально-Східної Європи відбувся перехід від авторитарних політичних режимів до демократії, від адміністративно-командної до розвинутої ринкової економіки. Країни, яким вдалося завершити перехід до демократії зуміли консолідувати демократію, створити ефективний механізм функціонування розвинутого громадянського суспільства, увійти у світове демократичне співтовариство та розвивати місцеву демократію, що так важливо для нашої держави.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивченню теоретичних і практичних питань аналізу різних вимірів соціально-політичних трансформацій та рівнів демократії в суспільствах, що трансформуються приділяють увагу В. Бортніков [1], Н. Бухарин [2], Р. Гефферт [5], Г. Зеленько [8], М. Лендъел [12] О. Майорова [14], Н. Марадик [16], Д. Ткач [19], В. Толкованов [20], О. Фролов [21] та ін. Варто відмітити, що тема соціально-політичних трансформацій є актуальною і серед зарубіжних дослідників, таких як: П. Фіала [23], В. Моравський [26], В. Ніжнянський [28], Г. О'Доннел [30], Й. Регульський [31] тощо. Проте, не зважаючи на низку наукових розвідок, дане питання залишається досить актуальним та потребує досліджень.

Метою дослідження є аналіз різних вимірів соціально-політичних трансформацій та рівнів демократії в суспільствах, що трансформуються

Виклад основного матеріалу. Демократичні перетворення, які здійснювалися наприкінці другої половини ХХ ст. несли на порядку денному здійснення як економічних і політичних реформ, так і внесення принципових змін у систему державного управління, сформованого у результаті трансформаційних процесів. Для України, яка взяла свій курс до європейської інтеграції є важливим досвід країн-членів ЄС (Польща, Угорщина, Чехія та Словаччина), які приєдналися до нього. Чому? Тому що саме Польща, Угорщина, територія Чехії та Словаччини багатьма дослідниками відноситься до ареалу так званої «класичної» Центрально-Східної Європи (інша дефініція – Центральна Європа), наслідуючи традицію, започатковану всередині ХХ ст. місцевими істориками та культурологами (О. Галецьким, Є. Сючем, Д. Кондрадом, пізніше популяризовану П. Вандичем) [3, с. 68]. На їхню думку, після 1989 року даний регіон розвивався під впливом так званої спільної «історичної траєкторії розвитку», яка підсилювалася подібними культурними орієнтаціями населення. Окрім того, на початку ХХІ ст. і протягом останнього десятиліття на території цільових країн вирішували схожі до вітчизняних соціальні завдання [13]. Вони є як мінімум випробувані на практиці і більше того ще й показали позитивний досвід. У нас з ними багато чого спільного історично, ми є найближчими територіальними сусідами і у певний час спільно переживали систему комуністичного режиму.

Перш за все, варто відзначити, що трансформація тоталітарно-авторитарних режимів в демократичні в більшості країн Центрально-Східної Європи пройшла через класичних три етапи: підготовчий (лібералізація), етап прийняття рішень (демократизація) та фазу адаптації (консолідації або утвердження демократії) [30, с. 45]. Головною ознакою цієї моделі в кінцевому результаті політичної трансформації було становлення демократичного політичного режиму. Така модель ідеально підійшла для Чеської Республіки. В якій процес транзиту завершився саме встановленням функціонального демократичного режиму. Хоча розмежувати фази лібералізації та демократизації неможливо, адже реконструкція владних інституцій розпочалася ще в ході «оксамитової революції», яка поклала початок демократичній трансформації державної та суспільно-політичної системи. Процес переходу до демократії у Чеській Республіці характеризується певними особливостями, зумовленими історичним досвідом, традиціями та політичною культурою. Чехословаччина є однією з небагатьох країн ЦСЄ, яка, в процесі перетворень, не використовувала авторитарні інструменти у політичній практиці. Тут не було перехідного періоду, відбувся миттєвий перехід від посттоталітаризму

до демократії [23]. Унікальним в практиці транзитології є і те, що Чехословаччина в ході демократичного транзиту розпалася на два суверенні державні утворення – Чеську й Словацьку республіки. Однак це не завадило утвердженню в Чеській Республіці демократії. Адже Чехію вважають єдиною країною Центральної Європи, яка мала достатньо тривалий та успішний досвід демократичного розвитку в рамках існування Чехословацької Республіки. Тому під час і після «оксамитової революції» для чехів демократія сприймалася як єдина можлива альтернатива суспільного розвитку. Саме наявність історичних передумов для становлення демократії стало об'єктивним чинником забезпечення сталості функціонування демократичного політичного режиму у Чеській Республіці. Суб'єктивним фактором успішних перетворень в країні стала консолідація самої політичної еліти навколо пріоритетів державної політики, що стало основою для успішних перетворень у соціально-політичній сфері.

Конституційна система Чеської Республіки побудована таким чином, щоб сприяти на інституційному рівні зміцненню демократії і перешкоджати зловживанню владними повноваженнями. Тому була сформована в країні парламентська республіка, заснована на принципі розподілу влади та системі стримувань і противаг. Нова чеська політична еліта вважала, що сильний президент може послабити розвиток демократичного процесу і спричинити відродження авторитарних тенденцій. Тому Конституція ЧР була спрямована насамперед на недопущення концентрації влади в руках одноосібного лідера-автократа, а формування сильного парламенту, який сприяв би консолідації виконавчої влади [11, с. 135–140].

Встановлено, що більшість важелів влади знаходиться в керівників політичних партій, які займають домінуючі позиції у законодавчому органі. Вся повнота законодавчої влади належить парламенту, а центром виконавчої влади є уряд. Президент є гарантом Конституції, загальнонаціональним авторитетом, але аж ніяк не главою виконавчої влади, який визначає політичний курс держави й несе відповідальність за його здійснення. Чеська практика засвідчує, що пропорційно-мажоритарна система виборів до парламенту, а також партійний підхід до формування парламентської більшості та створенню нею коаліційного уряду є цілком виправданими і відіграють позитивну роль у розбудові демократичної держави [16, с. 126].

Окрім того, варто відмітити, що у системі демократичного правління Чеської Республіки значна роль належить місцевому самоврядуванню, реформування якого упродовж 1990- на початку 2000-х років стало одним із головних пріоритетів чеської політичної еліти. Реформатори законодавства про місцеве самоврядування відійшли від «локального романтизму» початку 90-років ХХ століття, де місцеве самоврядування розглядалося, насамперед, як політичне утворення, до сприйняття цього інституту як центру надання громадських послуг та покращення якості життя населення. Останні два десятиліття показали у ЧР незвичайно м'який перехід до відносно стабільної системи місцевого та регіонального управління. І як результат, Чехія продемонструвала високий потенціал реформування публічного управління на засадах субсидіарності та партнерства.

Окрім того, варто відмітити, що вже на початку 90-х років ХХ ст. утвердилися принципи політичного плюралізму, які посприяли успішному переходу від однопартійності до багатопартійності. Становленню стабільної партійної системи сприяли, насамперед, вибір ефективної моделі правового регулювання функціонування політичних партій та здатність чеської політичної еліти вирішувати політичні проблеми згідно з демократичними принципами, тобто за допомогою консенсусу і в рамках правового поля.

Що стосується громадянського суспільства, то варто відзначити, що його процес консолідації ще не завершився, оскільки простежуються негативні тенденції, що

заважають цьому. Однак очевидним є те, що інституціональна модель громадянського суспільства, яка утвердилася в Чеській Республіці упродовж 1990-х – на початку 2000-х років є ефективною. Інститути громадянського суспільства виконують свою основну функцію – артикулюють інтереси громадян. Однак становлення зрілого громадянського суспільства є справою не одного року і потребує перевірки часом. Як показує емпіричний досвід, країна, у якій існує життєздатне громадянське суспільство, має реальні шанси і надалі залишитися демократією. Тому Чеська Республіка в цьому аспекті може з оптимізмом дивитися у майбутнє [16, с. 127].

Окрім Чеської Республіки, до країн, які мають найбільш суттєві досягнення у процесі трансформації, можна віднести і Словацьку Республіку, яка пройшла шлях від однієї з найслабших за рівнем економіки та життя населення держав Центральної Європи до країни з динамічною економікою, що дозволило суттєво покращити життєвий рівень населення.

На думку відомого вченого, одного з авторів словацьких реформ В. Ніжнянського, український шлях часткового нагадує розвиток Словаччини після 1989 р.: «Наша спільна дорога від тоталітаризму до демократії та досвід Словаччини мають, на мій погляд, велике значення для подібно мислячої української спільноти. Тому й обмін інформацією та досвідом, які аж скільки коштують мають для добросусідських відносин значення, а я вірю, що це буде мати продовження» [28, с. 18].

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що досвід словацьких реформ українськими авторами частково розкривається здебільшого в рамках загальних досліджень із питань євроінтеграції [6, с. 26] та демократизації країн Центрально-Східної Європи [12, с. 223]. Словацькими вченими (В. Ніжнянський, М. Беблavi, Й. Бузік, Е. Юрзіца, П. Голяш, Л. Бокрош, Р. Кічіна, Є. Царська та ін.) активно вивчається процес трансформації суспільства і влади. Розглядаючи посткомуністичну трансформацію в Словаччині як об'єктивний процес європеїзації, демократизації та переходу до ринкової економіки важливо врахувати центральноєвропейське розміщення цієї держави. На впровадження словацьких реформ впливали Європейський Союз та інші міжнародні інституції. «Словацька Республіка, як і Чехія, Угорщина і Польща – це не якісь «інші» території, у яких діють зовсім інші норми і цінності, ніж у решті Європи, навіть якби ці держави не стали частиною ЄС 1 травня 2004 р., Європа, звичайно ж, не дозволила б, щоб в її географічній зоні був якийсь «приклад невихованості» [5]. Важливо враховувати думку В. Ніжнянського про поступовість реформ у посткомуністичних країнах та, як вже нами зазначалося, наявність трьох етапів: підготовчого, прийняття рішень та автоматизованих навичок [28, с. 84]. Однак ці загальні етапи трансформуються в залежності від стану реформ, діяльності політичних сил, що перебувають при владі тощо. Словацькі вчені [29, с. 69–77] виділили кілька етапів посткомуністичної трансформації в своїй країні: 1993–1998 (самостійна республіка, ізоляція); 1998–2006 (1998–2002 – поворот до Європи, 2002–2006 – активні реформи); 2006 – наші дні (стабілізація, реформ в складі ЄС). В основу покладено політичний підхід, пов'язаний із діяльністю окремих урядів та особливостями їх ставлення до реформ і майбутнього держави, що певною мірою відображено в табл. 1.

Таблиця 1.

Президенти та прем'єр-міністри Словачької Республіки

Президент	Час правління	Прем'єр-міністри
Міхал Ковач	02.03.1993–02.03.1998	Володимир Мечіар (1993–1994)
		Йозеф Моравчек (1994–1994)
		Володимир Мечіар (1994–1998)
Рудольф Шустер	15.06.1999–15.06.2004	Мікулаш Дзуринда (1998–2006)
Іван Гаспарович	15.06.2004–15.06.2009	Мікулаш Дзуринда (1998–2006)
		Роберт Фіцо (2006–2010)
	15.06.2009–15.06.2014	Івета Радіцова (2010–2012)
		Роберт Фіцо (з 2012)
Андрій Кіска	15.06.2014	Роберт Фіцо (з 2012)

Джерело: підготовлено за матеріалами сайтів органів Словачької Республіки.

Реформи 1989–1992 рр. у Чехословаччині дістали назву «коksamитової революції» і стали важливою складовою словацьких реформ. Найбільш впливовим став Рух за демократичну Словаччину на чолі з Володимиром Мечіаром. В той час значне місце займали дискусії щодо поділу Чехословаччини. Як самостійна держава Словачька Республіка існує з 1 січня 1993 р. в результаті розподілу Чехословаччини, який нормативно закріплено у формі закону «Про розпуск Чеської та Словачької Республіки» від 25 листопада 1992 р. Після утворення Словачької Республіки настав період інституційних змін [10]. Була сформована парламентська система влади з сильним впливом прем'єра («прем'єрський абсолютизм»), що в результаті призвело до помітного посилення централізму з тенденцією до авторитаризму у період 1993–1998 рр. Це стало причиною припинення реформ та послаблення євро інтеграційних прагнень. Прем'єр-міністра Володимира Мечіара звинувачували в авторитарному стилі управління, відмові від лібералізації суспільного життя, високому рівні корупції, зростанні дефіциту бюджету тощо. Однак його період правління відзначають і з позитивної сторони. Уряду Мечіара вдалося стабілізувати економіку та досягти досить високих темпів економічного зростання. Крім того, уже в ці роки у Словаччині проявилися особливості, які сприяли успіху реформ наступного періоду. Наприклад, уже з 1995 р. активно обговорювалася необхідність децентралізації публічного управління, ініціаторами яких були, в першу чергу, науковці, а не політики [27, с. 156]. Та позиція В. Мечіара була підірвана невиконанням копенгагенських критеріїв, зокрема в питанні порушення прав людини, нестабільності інституцій та відсутності належного рівня демократії. У грудні 1997 р. на саміті у Люксембурзі навіть було прийнято рішення про виключення Словаччини зі списку країн ЦСЄ – потенційних учасників першої хвилі розширення Європейського Союзу [22]. Після приходу до влади прем'єра Мікулаша Дзуринди, до конституції були внесені зміни, які дозволили сформувати напівпрезидентську республіку, що сприяло проведенню наступних реформ. Слід відзначити підготовку Стратегії реформи державного управління (1999) [25, с. 32] та Концепції децентралізації і модернізації публічного управління (2000) [24, с. 17]. Лише з 2002 року у Словаччині почалися рішучі зміни в сфері публічного управління, результатом яких стало повноцінне членство країн у 2004 р. в Європейському Союзі та НАТО. Словацькі реформи 2002–2006 р. навіть за мірками Європи було визнано ультра ліберальними.

Активно здійснювалася децентралізація управління, було суттєво розширено повноваження органів місцевого самоврядування протягом 2002–2006 рр., коли їм було передано відповідальність за планування, соціальні послуги, медицини, початкову освіту, культуру, дороги тощо. Згідно з бюджетною реформою 2005 р.

місцевій і регіональній владі відводилося понад 90% надходжень від податку з доходів громадян та надано автономію щодо місцевих і регіональних податків (нерухомість, транспорт).

Суттєве значення мало упровадження в органах влади інформаційних технологій. Проведене в 2005 р. опитування щодо оцінки словаками реформ показало, що не всі реформи досягли успіху, особливо у сфері охорони здоров'я (Таблиця 2).

Таблиця 2.

**Думка словацьких громадян про результати реформ,
за даними опитування 2005 р.**

Реформа	Добре чи дуже добре	Погано чи дуже погано	Не знаю	Старт Реформи
Децентралізація	60	23	17	2004
Податкова реформа	57	30	13	2004
Пенсійна реформа	53	35	12	2004
Зміни в пільгах	49	42	9	2004
Реформа у сфері охорони здоров'я	21	74	5	2005

Джерело: [29, с. 71].

В. Ніжнянський виділяє кілька основних уроків словацьких реформ:

1. Необхідною умовою для проведення реформ має бути сприятливий клімат на рівні країни.

2. Період початку реформ має бути якомога стислішим та реалізуватися швидко після виборів.

3. Важливо використовувати для реформ період кризи, коли люди особливо хочуть змін.

4. Повинна бути співпраця політичних партій з неурядовими організаціями для формування сприятливої політичної ситуації.

5. Важливою є підтримка реформ із боку ЗМІ.

6. Необхідно забезпечити наступність реформ.

7. Економічний успіх реформ шляхом переходу від соціальної до англосаксонської моделі господарства.

8. Висока динаміка доходів не повинна супроводжуватися значним поглибленням диференціації доходів населення.

9. Реформістські партії мають бути готовими до тимчасового зниження свого рейтингу внаслідок непопулярних, але необхідних реформ.

10. Трансформація має спиратися на зовнішню допомогу.

На нашу думку, важливим для розвитку реформ у Словаччині стала вдала економічна політика, яка дозволила залучити іноземні інвестиції та створити протягом дуже короткого часу потужну промисловість—автомобільну, металургійну, нафтову тощо. Розвивається хімічна промисловість, сфера фінансових послуг та туризм, що дозволило вирішувати й соціальні проблеми.

Хоча ще на початку 90-х років ситуація у Словаччині була досить важкою. Багато політиків, дипломатів та інших фахівців словацького походження вирішили продовжувати кар'єру у Празі, що призвело до появи в політичній сфері Словацької Республіки багатьох дилетантів, які не мали досвіду роботи, необхідні для досягнення стабільності державних інститутів, створення правової держави, дотримання прав людини та захисту національних меншин [22]. та з середини 1990-х років почали активно використовуватися творчі можливості словацьких та зарубіжних науковців, значна частина яких, зокрема В. Ніжнянський, отримали можливість на урядовому рівні упроваджувати свої напрацювання в житті.

Досвід реформ у Словацькій Республіці особливо важливий для України,

зважаючи на подібність у таких важливих факторах, як значні економічні та соціальні труднощі, ментальність населення, значний вплив соціалістичного минулого, необхідність формування національної еліти та розвитку політичної культури, значні особисті амбіції лідерів політичних сил тощо. Словацькі реформи показують необхідність поєднання внутрішніх та зовнішніх факторів реформ, зокрема реалізації вимог Європейського Союзу на етапі підготовки до вступу та отримання постійної зовнішньої допомоги на проведення реформ, що потребує консолідації суспільства, соціальної та політичної стабільності. Важливим фактором стає реалізація кадрової політики: формування патріотичної національної еліти, залучення науковців до активної практичної діяльності, забезпечення мотивації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування до кваліфікованого виконання своїх функцій [10]. Особливого значення, на наш погляд, набуває комплексне вивчення словацьких реформ з урахуванням як досягнень, так і прорахунків. У першу чергу уваги потребує досвід реформування публічного управління.

Що стосується Республіки Польщі, то звичайно політична ситуація, яка склалася наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. XX ст. вимагала нової організації влади та нових підходів у її здійсненні. Тому реформа місцевого самоврядування 90-х років була спрямована, в першу чергу, на децентралізацію державної влади з одночасним переданням функцій управління органам місцевого самоврядування [1, с. 157].

Варто відмітити, що процес становлення системи місцевого самоврядування одночасно проходив у загальному ключі демократичної трансформації країни, результатом якої були наслідки соціально-політичних та економічних змін. За словами польського дослідника В. Моравського, ерозія установленого державного ладу проявлялася в «акумуляванні негативних протистоянь між суспільством і владою, між економікою та владою й суспільством та економікою» [26, с. 20]. Характеризуючи особливості процесу становлення місцевої влади в Польщі, російська дослідниця О. Майорова називає початковий етап трансформації суспільно-політичної системи (кін.1980-х – поч. 1990-х рр.) періодом боротьби за демократію в межах недемократичної системи. Дослідниця вважала однією з причин кризи польського комуністичного режиму у відстороненні народу від участі в управлінні державними й громадськими справами, а в результаті й неможливістю впливати на політичний процес [14, с. 99–113].

Українська дослідниця Г. Зеленько визначає готовність та здатність суспільства до демократичного транзиту відповідно до рівня його соціокультурного розвитку, який включає в себе історичні традиції, ціннісні установки, ментальність, характер відносин еліт і суспільства [7, с. 33].

Д. Ростоу ж успіхом демократичних перемін вбачає у функціонуванні суверенної держави та існуванні відповідного рівня національної консолідації суспільства [18, с. 6].

З усього вищесказаного можемо стверджувати, що становленню місцевого самоврядування в Польщі сприяв став суспільної свідомості й високий рівень національної консолідації як сприятливе тло суспільно-політичних процесів і показник розвитку та прагнення польського суспільства до змін, а отже до впровадження й реалізації демократичних традицій. Поясненням цьому є те, що ще за часів Речі Посполитої, було сформоване бажання національної єдності, яке не втрачало своєї актуальності в період бездержавності і було консолідуючим фактором польського народу в кризові часи. Навіть під час комуністичного правління Польща зберігала свою автономію в межах світової системи соціалізму. Дослідник Е. Мачкув поділяє специфіку та характер комуністичного режиму на два типи. До першого відносить країни, в яких комуністична влада мала «внутрішнє походження», виникала в результаті дій політичних акторів країни. Другий

– характеризується «інсталяцією» ззовні, результатом окупаційної політики комуністичної держави [17, с. 41]. Різниця між ними – неприйняття суспільством цінностей, які насаджуються. Польща є цьому прикладом. Саме це і породило кризу легітимності комуністичної влади в Польщі, виявом якої стали антиурядові виступи 1956; 1968; 1970–1980 рр. [1, с. 157].

Варто відмітити, що відомі дослідники Х. Лінц та А. Степан тогочасну Польщу назвали «найслабшою ланкою в міжнародному ланцюгу командно-адміністративних систем, яка ніколи не проходила етап крайнього тоталітаризму» [8, 29].

Отже, ми бачимо, що основними характеристиками політичної трансформації РП виступали перехід від авторитаризму до демократії, від командної економіки до ринкової, від номенклатури до плюралізму політичних еліт, від монополії однієї партії до багатопартійності, від влади партійних органів і їхнього апарату до влади державних органів та широкого місцевого самоврядування [2, с. 41].

М. Лендбел характеризує реформу місцевої влади Польщі як «стрибок у прірву». Яка, на відміну від реформ «крок за кроком» та «без успіху» здійснювалася швидко й радикально [12, с. 192–193]. Свідченням цьому є становлення місцевого самоврядування на рівні громад після прийняття 8 березня 1990 р. Закону про територіальне самоврядування, а також інших суміжних законодавчих актів, які визначали систему виборів до органів місцевої влади, поняття муніципальної служби тощо.

Іншою особливістю реформування місцевої влади в РП було те, що як і в інших європейських країнах, воно здійснювалося відповідно до трьох напрямів:

- Політичного – будівництво нових демократичних інститутів: упровадження регіонального самоврядування, розширення прав впливу регіонів на формування державних органів влади; запровадження нових законодавчих норм виборчого права в місцеві органи; створення механізмів контролю громадян за діяльністю місцевих органів влади; механізми політичної участі громадян на місцях.
- Інституційного – формування нової системи місцевої влади з одночасною трансформацією центральних органів.
- Функціонального – перерозподіл влади, можливостей і повноважень між центральними органами державної влади та органами місцевого самоврядування [15, с. 315].

Варто відмітити, що рушійною силою реформування місцевого самоврядування на початковому етапі демократизації польської держави було те, що її радянську модель розуміли як органічний компонент комуністичного режиму. Тому основним її напрямом реформування стала трансформація основних організаційних принципів до демократичних стандартів (зміна централізму на децентралізацію влади; формальне голосування замінювалося на змагальні вибори; принцип ієрархії – принципом координації).

Окрім того, необхідно відзначити, що ще однією особливістю становлення місцевого самоврядування в РП стала лібералізація політичної системи, яка запровадила відкриті публічні дискусії щодо необхідності реформи територіальної організації влади. Зокрема, був представлений Є. Регульським 1981 р. план реформи з відновлення місцевого самоврядування та започатковане дослідження в Польській академії наук, а також у Лодзькому й Варшавському університетах, яке тривало до 1988 р. Основними напрямками діяльності стали дослідження історії самоуправління в Польщі, досвід функціонування місцевого самоврядування в країнах Західної Європи та США, аналіз проблем при запровадженні нового устрою, а також розроблення моделі самоврядування в Польщі та шляхи їх реалізації [31; с. 24, с. 56–59].

Однак лише після створення Л. Валенсою 1988 р. в рамках Громадянського комітету Комісії самоврядування й винесення проблематики на обговорення в

рамках засідання «Круглого столу» в 1989 р. між опозицією і тогочасною владою стало можливим практичне втілення всіх теоретичних напрацювань. Вагомим моментом стали парламентські вибори в Польщі 4 червня 1989 р., коли перемогу здобула тодішня опозиція – демократичні сили, що вийшли із «Солідарності». В цей період перед країною постало завдання – внесення кардинальних змін у всю систему владних відносин (зокрема проведення адміністративно-територіальної реформи як необхідної умови майбутніх демократичних перетворень) [9, с. 17].

Що стосується Угорщини, то процеси, які відбуваються в даній країні, тією чи іншою мірою, хоча і з відповідними відмінностями, повторюються в Україні. З цього погляду результати дослідження є актуальними для використання кращого, що нагромаджено угорцями, в українській суспільно-політичній практиці та стосовно запобігання, уникнення помилок, яких припускалися наші сусіди під час трансформаційного періоду. Зрештою, політичні та соціально-економічні перетворення, які відбуваються нині в Угорщині, потрібно реально брати до уваги в процесі розвитку українсько-угорських відносин, у виробленні Україною своєї регіональної, євроатлантичної та європейської політики.

Саме Угорська Республіка, на нашу й думку багатьох дослідників, є доволі добрим прикладом переходу від тоталітарної до демократичної держави, де за відносно короткий проміжок часу створити таку систему влади, яка забезпечила функціонування всіх гілок влади на засадах правової держави. Консолідація провідних політичних сил стала основою для успішних перетворень у всіх сферах суспільного життя.

Починаючи з 90-го року партії в Угорщині поступово перетворилися на потужний фактор як внутрішньої, так і зовнішньої політики і стали визначальною ланкою в розбудові демократичної держави. Адже від того, як партійна коаліція вирішує соціально-політичні проблеми в країні, як визначає і відстоює інтереси держави на міжнародній арені – залежить авторитет її партій, уподобання електорату, що підтверджено досвідом державотворення в Угорщині. За період, що досліджується – забезпечено концепцію поділу гілок влади, оновлено виборчу систему, стабілізовано склад демократичних інститутів, модернізовано Державні Збори та їх діяльність, запроваджено посаду президента, сформовано вищий орган конституційної юстиції тощо. Досвід Угорщини ще раз підтверджує необхідність чіткого правового регулювання діяльності парламенту, впорядкування його взаємовідносин з урядом та президентом. Крім того, угорська практика засвідчує, що пропорційно-мажоритарна система виборів до парламенту, а також партійний підхід до формування парламентської більшості та створення нею коаліційного уряду є цілком виправданими і відіграють позитивну роль у розбудові правової держави з ринковою економікою [19].

Окрім того, головну роль у системі виконавчої влади слід віднести уряду Угорщини, який на початку соціальної трансформації дотримувався курсу на побудову демократичного суспільства, що базується на ринковій економіці. Значних досягнень угорський народ показав у реформуванні системи органів місцевого самоврядування, утвердженні основ громадянського суспільства загалом, забезпеченні прав і свобод людини, демократичних свобод, що стали основою передумовою для входження в політико-правовий, економічний та гуманітарний європейський простір.

Вищесказане дає нам можливість зробити наступний висновок: практика демократичної трансформації Словаччини (Чехословаччини), Польщі та Угорщини доводить, що перехід від комуністичного авторитаризму до демократії відбувся на основі трьохфазової моделі: лібералізація, демократизація та консолідація демократії. При чому всі три етапи проходили у чітко визначеній послідовності та мали конкретні соціально-політичні наслідки. Особливістю цих моделей була «конкретність» етапів переходу, де відправною точкою транзиту є лібералізація

старого авторитарного режиму, а кінцевою – закріплення демократичних інститутів у суспільстві. Посткомуністичні країни ЦСЄ пройшли саме такий шлях до демократії. Адже у Словаччині, Чехії, Польщі та Угорщині трансформаційні процес розпочалися з лібералізації комуністичного режиму і завершилися досягненням консолідованої демократії.

Практика поставторитарних переходів до демократії другої половини ХХ ст. довела, що успішне закріплення демократичних політичних інститутів неможливе без системного реформування економічної та соціальної сфер суспільства. У випадку відхилення від демократичного курсу, перехідній країні практично неможливо досягти останньої стадії демократичного транзиту – консолідації демократії.

Досвід демократичного переходу країн ЦСЄ є дуже актуальним для України, яка обрала шлях до розбудови правової держави з ринковою економікою. Подібність посткомуністичних трансформаційних процесів між Україною та вищезазначеними країнами полягає, у першу чергу, в історичних передумовах сучасних системно-процедурних перетворень: довготривале перебування і розвиток у складі авторитарно-тоталітарних імперій та зовнішні впливи на початок демократичних трансформацій наприкінці 1980-х рр. Тому дослідження та врахування успішного демократичного переходу країн ЦСЄ дозволить Україні уникнути проблем із оптимізацією функціонування політичної системи та пристосуванням соціально-економічної сфери до демократичних стандартів.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Ботрніков В., Байрак С.. Особливості становлення місцевого самоврядування в Республіці Польща : досвід демократичної трансформації // Науковий вісник Східноєвропейського університету імені Лесі Українки, Жовтень, 2013, С. 157
2. Бухарин Н., Синицина И., Чудакова Н. Польша : десять лет по пути реформ // Новая и новейшая история, 2000, № 4, С. 38–57.
3. Вандич П. Ціна свободи. Історія Центрально-Східної Європи від середньовіччя до сьогодення. – К. : «Критика», 2004. – 464 с.
4. Взаємодія органів державної влади та місцевого самоврядування у межах нової системи територіальної організації влади в Україні / За заг.ред. Макарова Г. В., Держалюка О. М., Каплана Ю. Б. / Національний інститут стратегічних досліджень. – К., 2011. – 54 с.
5. Гефферт Р. К вопросу о политической культуре Словакии // Политическая экспертиза, 2006, № 3 – URL: <http://www.politex.info/content/view/275/30/> (Accessed 9.12.2016)
6. ЄС та місцеве самоврядування: досвід вишеградських міст та українська перспектива : наук.-метод. посіб. / за заг. ред. О. І. Соскіна. – К. : Ін-т суспільної трансформації, 2008. – 56 с.
7. Зеленько Г. «Навздогінна модернізація» : досвід Польщі та України – К. : Критика, 2003. – 216 с.
8. Зеленько Г. Україна – Польща : політико-владні структури в умовах модернізації // Людина і політика, 2000, № 2, С. 28–34.
9. Камінські М. Досвід проведення адміністративної реформи в Польщі і можливості його застосування в Україні // Економічний часопис, 2000, № 7–8, С. 17–18.
10. Лахижа М. І., Черчатий О. І. Словаччина: досвід реформ для України // Теорія та практика державного управління, № 1(52), 2016 – URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2016-1/doc/5/02.pdf> (Accessed 9.12.2016)
11. Лендъел М., Петрушка Н. Вибір інституційного дизайну публічної влади як фактор консолідації демократії в країнах Центральної та Східної Європи (на прикладі Чеської Республіки) // Грані: Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах, 2008, №5 (61), С. 135–140.
12. Лендъел М. Місцева демократія у країнах Центральної і Східної Європи : монографія. – Ужгород : Мистецька лінія, 2011. – 688 с.
13. Лендъел М. О. Джерела формування та особливості оновлення місцевих політичних еліт країн Центрально-Східної Європи у постсоціалістичний період – URL: www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Gileya/2009_18/Gileya18/P7.pdf (Accessed 9.12.2016)

14. Майорова О. Польша 80-х годов : поиск пути к компромиссу // Революции 1989 г. В странах Центральной (Восточной) Европы : взгляд через десятилетие / отв. ред. Г. Н. Севостьянов. – М. : Наука, 2001. – С. 99–113.
15. Малиновський В. Територіальна організація влади України : концептуальні засади трансформації : монографія. – Луцьк : СПД Гадяк Ж. В., 2010. – 451 с.
16. Марадик Н. Особливості процесу переходу до демократії в Чеській Республіці // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія, 2009, Вип. 13, С. 125–128.
17. Мачкув Е. Преобразование коммунистического тоталитаризма и посткоммунистическая системная трансформация: проблемы концепции, периодизация // Полис, 2000, № 4, С. 38–59.
18. Растоу Д. Переходы к демократии : попытка динамической модели // Полис, 1996, № 5, С. 5–15.
19. Ткач Д. І. Політичні трансформації в Угорській Республіці на рубежі XX–XXI століть (у контексті демократичних перетворень у постсоціалістичних країнах Центральної та Східної Європи). Автореферат – URL: <http://www.allbest.ru/> (Accessed 9.12.2016)
20. Толкованов В. В. Реалізація реформ місцевого самоврядування в європейських країнах : досвід для України – URL: <http://uk.lib-ebook.com/41/politologiya/1765487-1-realizaciya-reform-miscevogo-samovryaduvannya-v-ropeyskih-krainah-dosvid-dlya-ukraini-statti-rozglyadayutsya-aktualni-pit.php> (Accessed 9.12.2016)
21. Фролов О. Становлення та розвиток місцевого самоврядування в Польщі // Віче, №1, Липень, 2011 – URL: <http://www.viche.info/journal/2649/> (Accessed 9.12.2016)
22. Эштваникова М. Интеграция Словакии и Чехии в Европейский Союз – URL: http://www.observer.materik.ru/observer/N10_2003/10_06.HTM (Accessed 9.12.2016)
23. Fiala P. Česká republika: transformující se nebo konsolidovaný politický systém? Pokus o aplikaci obecných kritérií a indikátorů konsolidace na český případ // Středoevropské politické studie, 2001, № 3. – URL: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=93> (Accessed 9.12.2016)
24. Концепція децентралізації а модернізації державної служби. – Братислава, 2000. – 97 с.
25. Manual vybraných slovenských skúseností z reformy a riadenia verejnej správy. – Братислава, 2012. – 142 с.
26. Morawski W. Zmiana instytucjonalna: społeczeństwo, gospodarka, polityka. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998. – 314 s.
27. Niznansky V. Decentralizacia na Slovensku. Bilancia nekonecného pribúvanja. 1995–2005. – Братислава, 2005. – 431 s.
28. Niznansky V. Mistna demokracia na Ukrajinie. Local democracy in Ukraine. – Братислава, 2007. – 118 с.
29. Niznansky V. Was Europa aus den gesellschaftlichen Reformen in der Slowakei lernen kann // Вивчення та впровадження в Україні іноземного досвіду удосконалення діяльності органів влади : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф., 27 листоп. 2014 р. – Полтава : ПолтНТУ, 2014. – С. 69–77
30. O'Donnell G., Schmitter Ph., Whitehead L. Transitions from Authoritarian Rule: Comparative Perspective. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1986. – 81 p.
31. Regulski J. Reformowanie państwa : moje doświadczenia. – Szczecin : Wyższa Szkoła Administracji Publicznej, 2007. – 180 s.

REFERENCES:

1. Botnikov V., Bayrak S. Osoblyvosti stanovlennia mistsevoho samovriaduvannia v Respublitsi Polshcha : dosvid demokratychnoi transformatsii [Peculiarities of the establishment of local self-government in the Republic of Poland: experience of democratic transformation] // Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho universytetu imeni Lesi Ukrainky, Zhovten, 2013, S. 157
2. Bukharin N., Sinitsina I., Chudakova N. Pol'sha : desyat' let po puti reform [Poland: ten years on the way over reforms] // Novaya inoveyshaya istoriya, 2000, № 4, S. 38–57.
3. Vandysh P. Tsina svobody. Istoriia Tsentralno-Skhidnoi Yevropy vid serednovichchia do sohodennia [The price of freedom. History of Central Eastern Europe from the Middle Ages to the modern times]. – K. : «Krytyka», 2004. – 464 s.
4. Vzaiemodiia orhaniv derzhavnoi vlady ta mistsevoho samovriaduvannia u mezhakh novoi systemy terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini [Cooperation with the government authorities and local self-government within the new system of territorial organization of

government in Ukraine] / Za zah.red. Makarova H. V., Derzhaliuka O. M., Kaplana Yu. B. / Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. – K., 2011. – 54 s.

5. Geffert R. K voprosu o politicheskoy kul'ture Slovakii [On political culture of Slovakia] // Politicheskaya ekspertiza, 2006, № 3. – URL: www.politex.info/content/view/275/30/ (Accessed 9.12.2016)

6. YeS ta mistseve samovriaduvannia: dosvid vyshehradskykh mist ta ukrainska perspektyva : nauk.-metod. posib. [EU and local self-government: the experience of the Visegrad cities and Ukrainian perspective: a methodological manual] / za zah. red. O. I. Soskina. – K. : In-t suspilnoi transformatsii, 2008. – 56 s.

7. Zelen'ko H. «Navzdohinna modernizatsiia» : dosvid Polshchi ta Ukrainy [«Catching-up modernization»: the experience of Poland and Ukraine]. – K.: Krytyka, 2003. – 216 s

8. Zelenko H. Ukraina – Polshcha : polityko-vladni struktury v umovakh modernizatsii [Ukraine – Poland: political bodies of government under the conditions of modernization] // Liudyna i polityka, 2000, # 2, S. 28–34.

9. Kaminski M. Dosvid provedennia administrativnoi reformy v Polshchi i mozhlyvosti yoho zastosuvannia v Ukraini [The experience of the conduction of administrative reform in Poland and the opportunities of its implementation in Ukraine] // Ekonomichnyi chasopys, 2000, # 7–8, S. 17–18

10. Lakhyzha M. I., Cherchatyi O. I. Slovachchyna: dosvid reform dlia Ukrainy [Slovakia: the experience of reforms for Ukraine]. // Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia, # 1(52), 2016 1(52). – URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2016-1/doc/5/02.pdf> (Accessed 9.12.2016)

11. Lendel M., Petrushka N. Vybir instytutuinoho dyzainu publichnoi vlady yak faktor konsolidatsii demokratsii v krainakh Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy (na prykladi Cheskoï Respubliky) [The choice of institutional design of the public authority as the factor of democracy's consolidation in the countries of Central and Eastern Europe (illustrated by the Czech Republic)] // Hrani: Naukovo-teoretychnyi i hromadsko-politychnyi almanakh, 2008, #5 (61), S. 135–140

12. Lendel M. Mistseva demokratsiia u krainakh Tsentralnoi i Skhidnoi Yevropy : monohrafiia [Local self-government in the countries of Central and Eastern Europe: monograph]. – Uzhhorod : Mystetska liniia, 2011. – 688 s.

13. Lendel M. O. Dzherela formuvannia ta osoblyvosti onovlennia mistsevykh politychnykh elit krain Tsentralno-Skhidnoi Yevropy u postsotsialistychnyi period [The sources of establishment and peculiarities of the renewal of local political elite of the countries of Central Eastern Europe in the post-socialist period]. – URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Gileya/2009_18/Gileya18/P7.pdf (Accessed 9.12.2016)

14. Mayorova O. Pol'sha 80-kh godov : poisk puti k kompromissu [Poland in the 80s: a path searching to the compromise]. // Revolyutsii 1989 g. V stranakh Tsentral'noy (Vostochnoy) Evropy : vzglyad cherez desyatiletie. – M. : Nauka, 2001. – S. 99–113.

15. Malynovskyi V. Terytorialna orhanizatsiia vlady Ukrainy : kontseptualni zasady transformatsii : monohrafiia [Territorial organization of government of Ukraine: conceptual framework of transformation: a monograph]. – Lutsk : SPD Hadiak Zh. V., 2010. – 451 s.

16. Maradyk N. Osoblyvosti protsesu perekhodu do demokratsii v Cheskii Respublitsi [The peculiarities of the transition process to the democracy of Czech Republic] // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: Politolohiia, Sotsiolohiia, Filosofiia, 2009, Vyp. 13, S. 125–128.

17. Machkuv E. Preobrazovanie kommunisticheskogo totalitarizma i postkommunisticheskaya sistemnaya transformatsiya : problemy kontseptsii, periodizatsiya [The transformation of communist totalitarianism and post-communist system-based transformation: conceptual issues, periodization] // Polis, 2000, № 4, S. 38–59.

18. Rastou D. Perekhody k demokratsii : popytka dinamicheskoy modeli [Transitions to democracy: an attempt of dynamic model] // Polis, 1996, № 5, S. 5–15.

19. Tkach D. I. Politychni transformatsii v Uhorskii Respublitsi na rubezhi KhKh–KhKhI stolit (u konteksti demokratychnykh peretvoren u postsotsialistychnykh krainakh Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy). Avtoreferat [Political transformations in the Republic of Hungary at the turn of XX–XXI centuries (in terms of the democratic transformations in the post-socialist countries of Central and Eastern Europe). A dissertation abstract]. – URL: www.allbest.ru/ (Accessed 9.12.2016)

20. Tolkovanov V. V. Realizatsiia reform mistsevoho samovriaduvannia v yevropeiskykh

krainakh : dosvid dlia Ukrainy [Realization of reforms of local self-government in the European countries: experience for Ukraine]. – URL: <http://uk.lib-ebook.com/41politologiya/1765487-1-realizaciya-reform-miscevogo-samovryaduvannya-vropeyskih-krainah-dosvid-dlya-ukraini-statti-rozglyadayutsya-aktualni-pit.php> (Accessed 9.12.2016)

21. Frolov O. Stanovlennia ta rozvytok mistsevoho samovriadyvannia v Polshchi [The establishment and development of local self-government in Poland] // Viche, #1, Lypen, 2011 – URL: <http://www.viche.info/journal/2649/> (Accessed 9.12.2016)

22. Eshtvanikova M. Integratsiya Slovakii i Chekhii v Evropeyskii Soyuz [Integration of Slovakia and Czech Republic into the European Union]. – URL: http://www.observer.materik.ru/observer/N10_2003/10_06.HTM (Accessed 9.12.2016)

23. Fiala P. Česká republika: transformující se nebo konsolidovaný politický systém? Pokus o aplikaci obecných kritérií a indikátorů konsolidace na český případ // Středoevropské politické studie, 2001, № 3. – URL: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=93> (Accessed 9.12.2016)

24. Концепція децентралізації а модернізації державної служби. – Братислава, 2000. – 97 с.

25. Manual vybraných slovenských skusenosti z reformy a riadenia verejnej spravy. – Bratislava, 2012. – 142 s.

26. Morawski W. Zmiana instytucjonalna: społeczeństwo, gospodarka, polityka. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998. – 314 s.

27. Niznansky V. Decentralizacia na Slovensku. Bilancia nekonecného pribúvanja. 1995–2005. – Bratislava, 2005. – 431 s.

28. Niznansky V. Mistna demokracia na Ukrajinie. Local democracy in Ukraine. – Братислава, 2007. – 118 с.

29. Niznansky V. Was Europa aus den gesellschaftlichen Reformen in der Slowakei lernen kann // Vyvchennia ta vprovadzhenia v Ukraini inozemnoho dosvidu udoskonalennia diialnosti orhaniv vlady : materialy IKh Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 27 lystop. 2014 r. – Poltava : PolNTU, 2014. – S. 69–77

30. O'Donnell G., Schmitter Ph., Whitehead L. Transitions from Authoritarian Rule: Comparative Perspective. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1986. – 81 p.

31. Regulski J. Reformowanie państwa : moje doświadczenia. – Szczecin : WyŜsza Szkoła Administracji Publicznej, 2007. – 180 s.

Нагорная М. М., аспирантка, ГБУЗ «Ужгородский национальный университет», (Ужгород, Украина), E-mail: visnukDNU@i.ua

Анализ различных измерений социально-политических трансформаций и уровней демократии в обществах, которые трансформируются.

Аннотация. В данной статье представлена общая характеристика различных измерений социально-политической трансформации в трансформирующихся обществах. Выявлено, что именно трансформация систем государственного управления, обусловленная процессами глобализации и европейской интеграции, поставила под сомнение существующий режим государственного устройства и систему местного самоуправления. Автором было исследовано, что в XX ст. для большинства стран Западной Европы и Советского Союза решающая роль вертикали правящих коммунистических партий нивелировала любые признаки местного самоуправления, а следовательно, на конституционном уровне было отсутствие четкого разделение между центральными органами государственной власти и органами власти административно-территориальных единиц.

Без сомнения, современные системы местного самоуправления и административно-территориальное устройство стран Европы бесспорно сформировались как результат развития национальных государств в условиях демократизации, урбанизации и перехода к правовой системе сдержек и противовесов. Именно на такие классические этапы перехода к демократическому политическому режиму автором и делается акцент на пути к построению полноценного местного самоуправления.

Ключевые слова: демократия, социально-политические трансформации, местное самоуправление, либерализация, демократизация, консолидация.

Nahorna M., postgraduate student, SHEE «Uzhhorod National University» (Uzhhorod, Ukraine), E-mail: visnukDNU@i.ua

Analysis of different dimensions of socio-political transformations and levels of democracy of transforming societies.

Abstract. The article provides a general characterization on different levels of dimensions of socio-political transformations in the societies that are being transformed. It has been found that the transformation of the public administration system which is subjected to the process of globalization and European integration, cast discredit on the existing regime of the dominion form of government and its system of local self-government. The author investigated that in the XXth century, the crucial role of the chain of dominant communist parties neutralized any characteristic features of the local self-government and, therefore, a clear separation of central government authorities and the authorities of administrative-territorial entities was missing.

Undoubtedly, current systems of local self-government and administrative-territorial system of the European countries were unquestionably established as the result of the development of national countries under the conditions of democratization, urbanization and transition into the legal system of checks and balances. Regarding these stages of transition into the democratic and political regime, the author lays her emphasis on the way to the building of the full local self-government.

Keywords: democracy, socio-political transformations, local self-government, liberalization, democratization, consolidation.

УДК 321.015 + 321.727 + 321.728 + 328.131 + 328.181 + 328.187

Панчак-Бялоблוצька Н. В.,

кандидат політичних наук,
викладач Вищої школи регіональної економіки
в м. Кутно (Республіка Польща),
докторант кафедри політології
Львівського національного університету імені Івана Франка.
(Львів, Україна), E-mail: nadia.panczak@gmail.com

**ІНСТИТУЦІЙНО-ПОЛІТИЧНІ ТА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ТИПИ
ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ДЕМОКРАТІЙ:
НАГОЛОС НА СИСТЕМАХ ПОЗИТИВНОГО
ТА НЕГАТИВНОГО ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ**

Анотація. Проаналізовано інституційно-політичні й конституційно-правові ознаки та детермінанти парламентських демократій, а на цій підставі виділено такі їхні типи, як системи позитивного та негативного парламентаризму. Аргументовано, що вагомим фактором типологізації парламентських демократій є реалізовані у них парламентські вомум довіри/інвестирури урядовим кабінетам. Виокремлено теоретико-методологічні ознаки систем позитивного та негативного парламентаризму, а також їхні приклади в країнах Європи.

Ключові слова: парламентська демократія, вомум довіри/інвестирури, системи позитивного парламентаризму, системи негативного парламентаризму, Європа.

Європейські парламентські демократії (зокрема в Західній і Центрально-Східній Європі) є країнами, для яких притаманний високий рівень прийняття принципів верховенства права та загалом «примат» норм права, внаслідок чого визначальну роль у формуванні і функціонуванні політичних інститутів відіграють принципи їх інституційно-політичного й конституційно-правового регламентування. Інституційно-політичний і конституційно-правовий зріз дослідження особливостей формування, функціонування та відповідальності інститутів державної влади важливий з огляду на те, що органи влади у європейських парламентських демократіях детерміновані масивами політико-правових норм, звичаїв та традицій, які, як свідчить практика, різною мірою усталені, апробовані і стереотиповані, тобто різною мірою повторювальні й інституціоналізовані. Відповідно, поєднання конституційно-правових й інституційно-політичних атрибутів органів влади у парламентських демократіях становить собою як теоретико-методологічну, так і